

התנהלות ומענה חינוכי לפליטים ועקורים - בחינת הפעילות ברחבי העולם וניתוח מקרי בוחן

אופיר מרר

בעקבות אירועי השבעה באוקטובר, אוכלוסיות נרחבות מדרום ומצפון הארץ חוו עקירה כאשר רבים מהמפונים, ובתוכם ילדים ובני נוער, חוו טראומות משמעותיות. לפי נתוני משרד החינוך, כ-48,000 תלמידים פונו מבתיהם בחודשי המלחמה הראשונים, במהלך השנה מספר המפונים ירד ונכון לתחילת שנת הלימודים תשפ"ה נותרו כ-16,000 תלמידים מפונים מגילאי גן ועד י"ב. קציני ביקור סדיר מתריעים על תופעת נשירה גלויה וסמויה בקרב כ-20-30% מהתלמידים המפונים.

אופיר מרר ערך סקירת ספרות של מקרי בוחן ומחקרים בינלאומיים כדי ללמוד כיצד ארגונים ומדינות אשר חוו אירועי עקירה פנימיים (פליטים בתוך מדינת האם שלהם) התמודדו עם אתגרי החינוך. המחקר נועד להעניק לגורמים המקצועיים כלים המבוססים על הניסיון שהצטבר ממדינות אחרות, ולהציע המלצות שניתן ליישם בישראל.

מצאים עיקריים

1. החינוך עצמו מהווה עוגן משמעותי ומסגרת משלימה הכרחית עבור ילדים שחוו עקירה. מאידך, שגרת לימודים שמופרעת לאורך זמן יכולה לפגוע בהתפתחות האקדמית, החברתית והכלכלית של תלמידים. למרות זאת, במקרים רבים, החינוך מתועדף באופן משני לצרכים אחרים ונתפס לכל היותר כמענה משלים.
2. הסכנה בפגיעה בהתפתחות של בנות גבוהה פי חמישה מזו של בנים, כמו גם סיכויי הנשירה שלהן.
3. אתגרים מרכזיים שאוכלוסיות עקורות מתמודדות איתם בתחום החינוך כוללים חוסר זמינות בתשתיות (פיזיות ווירטואליות), בטיחות בסביבת הלימודים (פיזית ומנטלית), מחסור בהכשרת מורים וקשיי תעסוקה במערכות החינוך, קשיי שפה ועלויות כלכליות.
4. על מנת שתלמידים מפונים יוכלו להיות נוכחים ולהצליח בלימודים, עליהם לקבל כלים להתמודדות אישית עם הטראומה, הכוללים תמיכה נפשית באמצעות כלים לזיהוי וטיפול בטראומה, יצירת תחושת שייכות, ושיפור היכולת להתמודד עם קשיים רגשיים ולחצים ולהתאושש (Resilience).
5. יצירת קשרים חברתיים משמעותיים, תמיכה משפחתית, וחיזוק קשרי ידידות בין תלמידים תסייע לתלמידים להתמודד עם האתגרים העומדים בפניהם.
6. על בית הספר לספק סביבה פיזית ומנטלית בטוחה וברורה לתלמידים בעת המשבר, ללא לחצים, תוך מעורבות מלאה ושוטפת של המורים ומעורבות ותקשורת מתמשכת עם ההורים.
7. סימני טראומה כדוגמת דיכאון, חרדה ו-PTSD מופיעים בקרב 40-50% מהמעורבים בעקירה ופליטות בעקבות משברים.

המלצות להתמודדות עם טראומה של תלמידים מפונים:

1. איסוף, מעקב וניתוח נתונים אישיים של התלמידים טרום הפינוי ובמהלכו - אישיים, משפחתיים ואקדמיים, תוך התמקדות בגורמים המשפיעים על יכולת התלמידים להתמודד עם המצב.
2. בניית מערכת תמיכה קהילתית רחבה הכוללת הורים, סטודנטים, חברי קהילה, מחנכים ומקבלי החלטות במרחב הבית ספרי, על מנת לקדם תחושת בטחון. גישה למערכת תומכת מנטלית וחברתית ולשירותי בריאות.
3. פיתוח הכשרות ייעודיות למורים שיכללו מודעות לסימנים של טראומה והתמודדות עם טראומה, פיתוח יכולות רגשיות מותאמות, שימוש בטכניקות למניעת טראומה משנית מתמשכת ועוד.
4. פעולות נוספות: מיקוד ותעדוף אוכלוסיות, העסקה של סגל חינוכי מפונה, מתן מענה ייעודי לקבוצות שונות, סיוע כלכלי ומשפטי למיצוי זכויות.